

אשכולות

הציון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

ניצבים - ר"ה תשע"ט

גליון 473 | כ"ח באלול תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

18:35 כניסת שבת
19:34 צאת שבת
08:51 סוזק"ש מג"א

מזל טוב

ליוסף שטמן
לרגל ארוסיו
לעידו קראוני
לרגל ארוסיו

ברכות ואיחולים

לרב יצחק לוי
לרגל קבלת המינוי לדיינות

שנה טובה

ולמבורכת!

קוד באתר: 8117

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתאל סופר
שלמה שינובר, יצחק שיבני

מלכות עולם לא-להי ישראל

ראש הישיבה, הרב אהרן פרידמן שליט"א

ביום הראשון של ראש השנה אנו קוראים בתורה את פרשת "וה' פקד את שרה". בהשקפה ראשונה נדמה, כי הקשר בין הקריאה ליום ראש השנה מתמצה בפסוק הראשון - "וה' פקד את שרה כאשר אמר", כדברי הגמ' במסכת ר"ה (י"ב): בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה. לפי הבנה זו, כל המשך הפרשה נגזר אחרי הפסוק הראשון, שהוא עיקר עניינו של יום. תפיסה זו יוצרת תחושה של החמצה לאורכה של כל קריאת התורה, שאינה קשורה כלל ועיקר לענייני ראש השנה. תחושה זו מתעצמת עם סיום הקריאה בפרשת הברית עם אבימלך ופיכל שר צבאו והחתימה בפסוק: "וַיָּגֵר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים". עם איזה טעם ביקשו רבותינו מתקני הקריאות להותיר אותנו בסיומה של קריאת התורה באחד הימים המרוממים והמשמעותיים בשנה כולה.

בשורות הבאות נשתדל בעזרת ה' לבאר כיצד דווקא הפסוק הזה ממצה במילותיו הקצרות את כל עניינו ומהותו של ראש השנה.

אחד המוקדים המרכזיים של יום ראש השנה הוא המלכות של הקב"ה. חכמים שמו כביכול בפיו של הקב"ה את הציווי: "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם". פסוקי המלכויות נאמרים יחד עם ברכת קדושת היום [כשיטתו של רבי עקיבא] והברכה נחתמת בנוסח "מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הזיכרון". שילוב המלכות עם קדושת היום מלמד, כי קדושת יום הזיכרון מחוברת בקשר עמוק להמלכותו של הקב"ה. מהי המלכותו של הקב"ה, והאם בקריאה של עשרה פסוקים מן התורה הנביאים והכתובים ניתן לבטא את המלכותו? האם די באמירת ברכת מלכויות ותקיעת שופר כדי לצאת ידי חובתנו בהמלכותו של הקב"ה בעולם?

יש להניח, כי קריאת הפסוקים ואמירת הברכה עם תקיעת השופר, משמשים רק כקריאת כיוון לשנה שלמה של עשייה למען מלכותו של הקב"ה. המלכותו של הקב"ה מתחילה אמנם בפיו של כל יחיד, אולם השלמתה תלוי בתהליך כלל עולמי רחב ועמוק שרבותינו מסדרי התפילות ניסחו אותו בלשון מופלאה, שאי אפשר להימנע מלחזור עליה שוב ושוב:

א-להינו וא-להי אבותינו מלך על כל העולם כלו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך. והופע בהדר גאון ערך על כל יושבי תבל ארצך. וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו. ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' א-להי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה.

אם בסוף התפילה נסגור את המחזור ואתו נסגור גם את לבנו ודעתנו, אותה תפילה עשויה להישאר בין דפיו של המחזור ולהמתין לנו שנה שלמה, עד שנפתח אותו שוב בראש השנה הבא. אולם, אם נשיב אל לבנו שהמלכות ה' וקריאת שמו בפי כל היצורים תלויה בנו ובעבודתנו, סגירתו של המחזור תהיה פתיחה של דרך חדשה - דרך של הקדשת חיינו להקראת שם ה' בפינו, בפיהם של הקרובים לנו, בפיו של עם ישראל כולו ובסופו של דבר גם בפיה של האנושות כולה.

דרך חיים זו אינה חדשה. מי שסלל אותה עבורנו היה אברהם אבינו הראשון שהקדיש את כל חייו ללכת ולקרוא בשם ה', וכפי שתיאר זאת הרמב"ם (פ"א מהל' עבודה זרה):

התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם א-ל אלוה אחד לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר "ויקרא שם בשם ה' אל עולם".

הברית עם אבימלך המופיעה בסוף קריאת התורה של היום הראשון הושתתה על ההכרה בה' א-להי אברהם דרך אורחות חיינו של אברהם:

וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וַפִּיכֵל שֵׁר צָבָאוֹ אֶל אַבְרָהָם לֵאמֹר אֶ-לֵהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה.

וברית זו היתה אחד הפתחים להמשך עבודתו הרוחנית של אברהם אבינו כפי שנאמר בסופה של הפרשה:

וַיִּטַע אֶשֶׁל בְּבָאָר שֶׁבְעַר וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' א-ל עולם. וַיָּגֵר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים:

קריאת התורה של ראש השנה פותחת אמנם בפקידתה של שרה, שאירעה ביום ראש השנה. אולם הפקידה כשלעצמה אין בה די כדי ללמד אותנו על עיצומו של יום. דווקא סיומה של קריאת התורה היא שמתווה לנו את דרך העבודה המצפה לנו לאורך השנה הבאה. בכל מקום בו נגזר ובכל אתר אליו נתגלגל, נקרא בקול גדול בשמו של הקב"ה. קריאה זו תיעשה בפינו, אך תתגלה לעיני כל גם במעשינו ובארוחות חיינו, שיגרמו לכמה שיותר בני אדם, מבני ברית ומשאינם בני ברית, לומר בקול גדול: "ה' א-להי ישראל מלך!"

מענייני ראש השנה ועשרת ימי תשובה

משיעורי ראש הישיבה הרב גבריאל סרף שליט"א

* א. התרת נדרים

בשערי תשובה (תקפא ס"ק ז) הביא בשם השל"ה הקדוש שנהגו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה. וכתב השל"ה שהתרה זו מבוססת על הגמרא בנדרים (כג ע"ב): "הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל... אמר אביי תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר".

ולמרות שגם ביו"כ אומרים כל נדרי, אומרים זאת בער"ה משום שזרזין מקדימין למצוות, וגם בגלל חומר איסור נדרים, שבגמרא בנדרים (כג ע"א) מובאים דברים קשים על הנודר נדרים (כאילו בנה במה, ועוד). כמו כן, לשון הגמרא היא "יעמוד בראש השנה", ולכן יש עניין בתאריך זה. בשערי תשובה הביא רמז להתרת נדרים בחודש אלול: "לא יחל דברו ככל" - סופי תיבות אלול.

התרת הנדרים מורכבת משני חלקים: החלק הראשון נוגע למה שנדרנו שנה שעברה ואנחנו מתירים אותו, והחלק השני כלפי העתיד שאנו מוסרים מודעה שמה שנדור בעתיד יהיה מבוטל. לגבי מסירת המודעה כתב בשו"ע ביו"ד (רי"ד, ב) "מי שהתנה ואמר כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר אלא אם כן יזכרו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא מועיל לבטל הנדר אלא אם כן יזכרו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי ויש לחוש לדבריהם".

לדעת היש אומרים, רק אם יזכור את התנאי שעשה כל פעם שאומר שיעשה משהו התנאי יועיל. והשו"ע כתב שיש לחוש לדעת היש אומרים. הרמ"א כתב שלא סומכים על הדעה הראשונה אלא במקום צורך גדול, ויש לשאול בזה שאלת חכם כל מקרה לגופו. אבל כתוב בשו"ת שלמת חיים לרבי חיים זוננפלד, וכן הסכימו הגרש"ז אויערבאך והגרע"י בשו"ת יביע אומר, שיש יותר מקום להקל לסמוך על הדעה הראשונה בשו"ע, בנדר שלא אומר במפורש שנודר, אלא שנהג שלוש פעמים, או שהתחיל לנהוג על דעת לעשות לעולם ואז גם בפעם הראשונה שנהג בכך זה נדר. לגבי החלק בהתרת נדרים שבו מתירים את הנדר, זה מועיל רק על נדרים שלא יודע מהם, מפאת שאין פירוט אילו נדרים הוא מתיר בהתרה שעושים, אבל על נדרים שידוע עליהם במפורש צריך לעשות התרה בנפרד.

בשו"ע (רכח, טו) כתב שאין שליחות להתרת נדרים, אבל לגבי אשתו (רלד, נו) כתב שהבעל יכול להיות שלוחה, וזה מופיע בנוסח עדות המזרח ("לנו ולנשינו ולבני ביתנו"), וגם לבני אשכנז ראוי שיוסיפו בנוסח שלהם שמתירים לנשותיהם.

ב. תענית ערב ראש השנה

בשו"ע (תקפא, ב) כתב שנוהגים להתענות בערב ראש השנה. המנהג הזה הביאו הבית יוסף, ומקורו במדרש תנחומא (אמור כב) שם נאמר (יעוין שם בכל המשל): "ערב ראש השנה גדולי הדור מתענין, והקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם, ומראש השנה ועד יום הכפורים יחידים מתענים, והקב"ה מוותר שליש מעונותיהם, וביום הכפורים כל ישראל מתענין ומבקשין רחמים, אנשים ונשים וטף, והקב"ה מוותר להם את הכל".

רואים שבערב ראש השנה דווקא הגדולים מתענים, אבל הגמרא בתענית (י ע"א) אומרת שכל הרוצה לעשותו גדול לעניין זה יכול ואין בזה משום יוהרה. השו"ע (תקפא) כתב שתענית יחיד צריך לקבל עליו מבעוד יום במנחה, אבל במשנ"ב (תקפא) נכתב שמאחר שדורות רבים נהגו בתענית הזאת אין צריך לקבל בה לפני. כ"כ כתב המשנ"ב שאין להשלים את התענית כדי לא להיכנס מעונה, וכתב (שם ס"ק ז) את המנהג המובא במטה אפרים שנהגו להתענות עד פלג מנחה. מנגד, במחצית השקל וגם במטה אפרים כתבו שחלושי המזג נהגו להתענות עד חצי שעה אחר חצות, ואז להתפלל מנחה גדולה ולאכול, ורבים נהגו לעשות כן. ובשו"ת שאילת יעב"ץ כתב שתפילת מנחה היא לא לעיכובא לשבירת הצום.

בשו"ע (תקסב, יא) מובא שיש אפשרות להתענות לשעות, ויש לזה משמעות יתירה מכך שבני אשכנז נהגו שגם בתענית שעות היחיד אומר עננו. ואם התפלל מנחה לפני ששבר את הצום גם במנחה אומר. ובני ספרד לא נהגו להגיד עננו בתענית שעות.

התענית איננה חובה, אבל זה מנהג המובא בשו"ע ומי שיכול לקיימו תבוא עליו ברכה. ומאחר שחולשה באה לעולם אפשר להתענות עד הזמן המוקדם. ומי

שקשה לו, מובא שנהגו לעשות סיום מסכת, או שישתתף בפדיון הבן או ברית מילה ואז יאכל.

ג. טעויות בתפילה

איתא בברכות (יב ע"ב): "ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט".

יש מחלוקת בין האמוראים מה הדין בדיעבד, ולהלכה פסק השו"ע (תקפב, א) כרבה שאם לא אמר "המלך הקדוש" והמלך המשפט מחזירים אותו, שכן כך פסקו כל הראשונים, למעט תלמידי רבינו יונה שאומרים שאם לא אמר המלך המשפט לא מחזירים אותו בדיעבד, שכן הזכיר מלך בחתימתו. והרמ"א שם הפנה למה שכתב בסימן קיח, שבדיעבד חוששים לשיטת תלמידי רבינו יונה ולא חוזר. בבן איש חי בפרשת ניצבים כתב לעשות כבני אשכנז מאחר שספק ברכות להקל, אבל דעתו של הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר נחרצת לנהוג כשו"ע משני טעמים:

א. הרבה אחרונים כתבו שהמנהג כמין - ולא אומרים במקום מנהג סב"ל.

ב. בירושלמי נאמר שאדם שאינו זוכר היכן נמצא בשמונה עשרה, יחזור להיכן שזוכר בוודאות, אבל לגבי הברכות שמסופק אם אמר - צריך לחזור ולומר שוב. ולמה לא אומרים סב"ל? אומרים האחרונים, שדווקא בשב ואל תעשה אומרים סב"ל, אבל בשמונה עשרה, אם לא יקרא את התפילות שחיסר, וידלג לברכה הבאה, לא יצא ידי חובת שמונה עשרה, ויוצא שכל ברכותיו יהיו לבטלה בקום עשה, ולכן לא אומרים כאן סב"ל. משום כך הכרעתו של היביע אומר שחייבים לחזור. בשו"ע הרב כתב הגאון רבי זלמן, ע"פ מה שפסק הט"ז, שלמרות שנהגו האשכנזים לא לחזור, טוב לחזור אחר התפילה ולהתפלל שוב בתורת נדבה.

הדין שחוזר הוא אפילו אם מסופק, כי בירושלמי איתא לענין אדם המסופק אם אמר 'מוריד הטל' בקיץ, שבשלושים הימים הראשונים חזקה שאמר 'מוריד הגשם', והוא הדין כאן יש חזקה. באשל אברהם מבוטשטאט וחלק מפוסקי אשכנז כתבו, שאם זוכר שאמר "זכרנו לחיים" או "מי כמוך", יש להניח שגם אמר "המלך הקדוש". אבל הגרע"י חולק על כך, כי טבעו של האדם שהוא כל הזמן מתבלבל.

שליח ציבור שטעה בברכת "האל הקדוש" ולא תיקן עצמו תוך כדי דיבור - האם יחזור לראש התפילה או לתחילת הברכה? בשערי תשובה הביא משו"ת זקן אהרן, שאם טעה במקרה כזה חוזר לראש התפילה, וחוזר שנית גם על הקדושה. ובשו"ת יביע אומר מצא מאירי שחולק על כך בפירוש ומסתמך על ירושלמי. בזמננו ש"ץ היה מוציא את הציבור גם בברכות ק"ש, ומסופר בירושלמי שהש"ץ השתתק בברכת יוצר אור במילים "והאופנים", ושאלו את ר' בון האם מי שמחליף את החזן צריך להתחיל מראש הברכה או מהיכן שנעצר הש"ץ, וענה להם בשם ריב"ל שאחר שאמרו הציבור קדושת יוצר זה כתחילת ברכה דמי. לכן אמר המאירי: כך בג' ברכות ראשונות של שמונה עשרה, כיוון שאמרו קדושה זה נקרא כתחילת ברכה ולא צריך לחזור לראש שמונה עשרה אלא לאתה קדוש.

הגרש"ז אויערבאך השיג על כך, אבל דעתו של היביע אומר מכיוון שכך כתב המאירי, ובפרט שבעל 'זקן אהרן' לא ראה את המאירי שהוא בן דורו של הרשב"א ונשא ונתן איתו בהלכה, ואם היה רואהו היה חוזר בו. עצה טובה שהרמב"ן השתמש בה כדי לא להתבלבל, שיגביה קולו ב"המלך הקדוש" ו"המלך המשפט", וכך גם אם אח"כ יתבלבל יזכור מה עשה כי הגביה קולו. וגם ב"זכרנו" ו"מי כמוך" אפשר להגביה מעט קולו למרות שהן לא מעכבות.

ד. ברכת שהחיינו בליל יו"ט שני

השו"ע (תר, ב) כתב שבקידוש ליל יו"ט שני ילבש בגד או פרי ויברך ויאמר שהחיינו, ושם אין לו, גם יכול לומר שהחיינו. יש בזה מחלוקת ראשונים: ברמב"ם בהלכות שבת (כס, כג) משמע שאומרים שהחיינו גם בליל יו"ט שני, אבל רש"י מביא בשם רבותיו שגם לעניין זה אומרים יומא אריכתא דמי ואין להגיד שוב שהחיינו. הרא"ש הביא בשם מהר"ם מרוטנבורג, שהנהיג להביא לשולחן פרי או בגד חדש ואז כשמברך מתכוון לפטור גם את היום, והדגש הוא שיכוון לפטור גם את היום, ולא רק את הפרי או הבגד. אמנם מעיקר הדין השו"ע פסק כרמב"ם שאפשר לברך גם ללא פרי או בגד חדשים, שהברכה היא על היום (ויש לחלק בין זה לברכת שהחיינו על השופר, ואכמ"ל) ורק לרווחא דמילתא יביא בגד או פרי חדש.

בני קרח - החלטה של רגע הרב שלום רוזנר שליט"א

ידוע הסיפור של ר"ח בן תרדיון המובא בגמרא (ע"ז יח ע"א): "הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונטול ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטול ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. **בנה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.**

שאלה מפורסמת: למה רבי בכה? האם הוא קינא בו? לקח רבי כל חייו כדי להרוויח את שלו, ואותו רוצח, אותו רשע, בן רגע כבר נכנס לעוה"ב? מבארים בעלי המוסר: ודאי שלא. הוא לא קינא בו, אלא הכיר כמה חביב ויקר כל רגע של חייו. בכל רגע ורגע אנו יכולים להתחיל מחדש.

תשובת ר"ה היא תשובה של החלטת הרגע, של הרהור, של מחשבות על ה'שופר' - שפרו מעשיכם. לשפר, לבנות ולתקן. לומר: "אני רוצה!" - זהו הצעד הראשון. זו מעלתם של "בני קרח". הם הרגישו ברגע האחרון מהי האמת, מהי קירבה לה', מהי תכלית חיים, ובכן - הם ניצלו משאול ותהום.

למנצח לבני קרח מזמור. חייבים אנו להתרכז ולהתמקד בתכלית חייו, מטרת ימיו. להיות ידיד לה', לקדש שם שמים ברבים, לייסד את העולם בעבודת ה', ולזכור שהכל יכול להשתנות ברגע אחד של הכרת האמת. למנצח לבני קרח מזמור.

בקרב נזכה בעז"ה לקיים המצוה החביבה עד מאוד של תקיעת השופר. אבל קודם לכן, יש מנהג קדום להגיד פרק אחד מספר תהלים - מזמור מז, המתחיל במילים "למנצח לבני קרח מזמור" - בני קרח, ברגע המיוחד הזה? אין אנשים אחרים, שמתאימים יותר להכנה לתקיעת שופר? נכון שבתוך הפרק הנ"ל, יש איזכור של "עלה א-להים בתרועה ה' בקול שופר", אולם מוכרחים אנו למצוא קשר בין הכותרת לתוכן, ועל כן חוזרת השאלה - מדוע ראוי להזכיר את בני קרח דוקא עכשיו, בשעה כ"כ נשגבה ומרוממת?

מובא בילקוט תהלים (מזמור מה, "למנצח על שושנים לבני קרח"): "רחש לבי דבר טוב - להודיעך, שלא יכלו להתודות בפיהם, אלא כיון שרחש ליבם בתשובה, קבלם הקב"ה... ולמה לא יכלו לומר בפיהם שירה? שאול פתוחה והאש מתלהטת סביבותיהם... ותפתח הארץ את פיה..."

קרח ועדתו. בני קרח עומדים עם אביהם במעשה מרד נגד משה רבינו ונגד הקב"ה. כל עם ישראל נקבצו לראות מה יקרה לקרח - האם יצליח להוכיח כי "כולם קדושים"? האם יודע לעיני הכל כי משה רבינו טעה ח"ו? לפתע מתרחשת רעידת אדמה, יש אש, יש צעקות, יש מהומה גדולה... מה קרה? ה' מקיים הבטחתו למשה, הם מתחילים ליפול. כל חבריו של קרח, בכל מקום שהוא בעולם - האדמה רועדת מתחת רגליהם וכולם נופלים במדרון היישר אל אותו בור שנפער באדמה - פי הארץ. ברגע זה, לבני קרח יש הרהור תשובה, יש להם התגלות פנימית - אנחנו אשמים. משה אמת ותורתו אמת. לא היה להם זמן להביע, להגיד, לעשות שום דבר - חוץ מההרהור עצמו! אבל הקב"ה לוקח את הרגע הזה, ההחלטה הזאת, התגובה הזאת - ואומר: סלחתי, קיבלתי, אתם לא תרדו מטה מטה!

מה שאנו לומדים מבני קרח הוא, שבכוחנו וביכולתנו לשנות את חייו וגורלנו ברגע אחד. אפילו בלי לנסח ולהביע מילה - אבל אני מרגיש, אני רוצה, די בכך כדי להתחיל בתהליך.

מלאכים או בני אדם דבר מסינג (א')

בהיות יעקב אבינו בבית לבן, מתגלה אליו ה' ואומר לו: "שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך". ואכן, ישנן לכך סיבות רבות: ידוע שלעולם ידור אדם בא"י, הרחקה משכן רע כלבן, וקיום מצוות כיבוד הורים בהתקרבו אל הוריו; ועל כולם הציווי האלוקי החד משמעי. מסתמא, אם היה זה שיעור של הרב ריבלין, הפסוק הבא היה כעין - "וירץ יעקב אל רחל ולא, ויאמר אליהן - מי לה' אלי!" עזבו הכל - ה' אמר לעלות לארץ! אך לדאבוננו, אומר להן יעקב: "ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמל שלשם", לבן לא מתייחס אלי יפה לאחרונה, לא "מסמפט" אותי... ומוסיף: "ואתנה ידעתך, כי בכל כחי עבדתי את אביכן; ואביכן התל בי והחלף את משכרתי עשרת מנים, ולא נתנו א-להים להרע עמדי". רק לבסוף הוא 'נזכר' להודיע להן, שמלאך ה' נגלה אליו ואמר לו: "עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך". וכי היה ספק ליעקב שרחל ולא, ימאנו להצטרף אליו לשליחות השיבה לארץ, שהיה צריך לשכנעו במניעים צדדיים נוספים? הרי שבוודאי היו עונות מיד - "ויענו רחל ולא, את יעקב לאמר - ברור! למה לא אמרת קודם?". אבל, רגע, הן בעצם אומרות: "ותאמרנה לו, העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו?" - אם נישאר כאן, הירושה תהיה שווה את זה?

מה הולך כאן?! היעלה על הדעת כי אם לבן היה מבטיח לרחל ולא, אפילו סכומי עתק הן היו נשארות שם עוד רגע אחד? וכך הן ממשיכות באותו הסגנון, ורק לבסוף מסיקות כי "כל אשר אמר א-להים אליך, עשה". שיחת אבות ואמהות צריכה תלמוד, אז ננסה לראות מה הרעיון הנובע מהדברים לפשטם:

פרשתנו, פרשת ניצבים היא כמעט הקצרה שבתורה, אך עם זאת נמצא בה יסוד חשוב ונפלא. בפרשה אנו נתקלים בפסוק הבא: "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחקה הוא". במדרש רבה על הפסוק מובא:

אמר הקב"ה... ואם תאמרו, שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה? לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם! שמלאכי השרת נתאוו לה, ונעלמה מהן, שנאמר (איוב כח): "נעלמה מעיני כל חי" - אלו החיות, "ומעוף השמים נסתרה" - אלו המלאכים... אמר להם [הקב"ה]: בני! ממלאכי השרת היא נפלאה, אבל מכם אינה נפלאה! מניין? ממה שקרינו בעיני: "כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך".

איני יודע מול איזה קהל דרש הדרשן, ואילו נורמות היו מקובלות שם, אבל כנראה שמצב החברה הישראלית לא נורא כמו שחשבנו - שעדיין לא הגענו לשפל המדובר. וכי יעלה על דעת אדם בעולם שמטרת הקב"ה ח"ו במתן התורה הייתה להרע לנו?! אפילו חילוני גמור, נניח שיצויר ויש אחד כזה, מבין בשכלו שהדתיים שומרים תורה ומצוות כי הם מאמינים בשכר ועונש וכו' וכו', ולא מייחס להם חיפוש סבל כפי שעולה לכאורה מן המדרש.

ועוד, לאותו אדם שאכן חושש "שמא לרעתכם" נתנה לנו התורה, כיצד עוזרת לו התשובה שהתורה "נפלאה" מהמלאכים? אולי להם הוא לא רוצה להרע ולנו כן?...

אלא שבמדרש זה טמונה אמת מתוקה ונפלאה, אך כדי לעמוד עליה עלינו לחזור הרחק - אל פרשת ויצא.

נראה לומר, כי מהות דברי יעקב, רחל ולאה הן ההמחשה האישית **שכדאי** לעשות את רצון ה'. לא רק שלא אפסיד מזה – גם ארויח, וכל זה מדובר בגשמיות! שאדם צריך לנפץ את האשליה שיצרו מנסה לתת לו עולם הזה על מנת להאבידו מעולם הבא – החלק השני אמנם נכון, אבל החלק הראשון שקר גמור! אמנם, לפעמים מוכן היצר "להקריב" טיפת עולם הזה ולהפסידו מעולם האמת, אבל אף "תענוג" זה אינו באמת מוכיח את עצמו לאורך זמן. כפי שאנו אומרים בידוי: "סרנו ממצותך ומשפטיך הטובים – ולא שווה לנו!"

כעת ניתן לחזור למדרשנו עם הבנה מחודשת. למונחים 'טוב' ו'רע' יש משמעות כפולה: האחת, במובן הערכי – טוב הוא הטהור ורע הוא המושחת. אך השנייה היא, כמובן, שטוב הוא מענג ומתוק ורע הוא מענה ומר. שואל אותנו בעל המדרש: וכי תחשוב שה' הביא לכם תורה לרעתכם, על מנת שתסתגפו בה בעולם הזה ורק לעולם הבא תהנו מכך? – "אלא לטובתכם!" מעידה התורה: "ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה... **לטוב** לנו כל הימים לחיתנו **כיהיום הזה**".

מתוך זה, נבין מדוע "ממלאכי השרת היא נפלאה". כך כתב רה"י הרב

גולדוויכט זצ"ל באסופת מערכות: "ומכאן בוקעת ההוכחה הברורה, ש'לטובתכם נתתי לכם את התורה'. שאילו ניתנה 'לרעתכם', היינו, על מנת ועל דעת לגבור ולמגר את צרכי הגוף, בודאי אין מתאימים ליישומה, יותר ממלאכי השרת מחוסרי הגופניות. רק מפני שהתורה מותנית בקיומו של עולם של אכילה ושתיה ושאר כל ייצרי גוף. רק משום שתעודתה הברורה היא, למתק, לעדן ולרומם את הכוחות הגופניים הללו, על כן היא 'נפלאה' ממלאכי השרת 'ונתעלמה מהם'."

הדברים עמוקים וגבוהים גם יחד: מהות הבריאה לאפשר את גילוי האור מהחושך דווקא, שבמאמץ זה יש קידוש ה' גדול. עניין זה לא שייך למלאכים, שמציאותם אינה חומרית – אדרבה, רק אנו מסוגלים לזה! "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו", תפקיד עמ"י להעלות את החול אל הקודש, ובגלל זה "לטובתכם!"

שנזכה לחיות כעת "טעמו וראו כי טוב ה'", ומתוך כך בעז"ה "וצדקה תהיה לנו" לעוה"ב.

[הדברים מעובדים ע"פ דברי רה"י הרב גולדוויכט זצ"ל, והרב אביגדור בנצל שליט"א ותלמידיו].

מנהג הסימנים בראש השנה הרב אורי בצלאל פישר שליט"א

מבוא

ידוע המנהג לאכול בראש השנה כל מיני ירקות ופירות לסימן לשנה טובה. ברצוני לעיין במקור מנהג זה, ובשאלות הקשורות אליו. לבסוף נדון בסברתו של המנהג, שלכאורה אינו מובן: וכי משום שנאכל פרי מסויים תהיה לנו שנה טובה?

מקור המנהג

מובא בגמרא במסכת כריתות (ה, ע"ב-ו, ע"א):

ת"ר: אין מושחין את המלכים אלא על המעיין, כדי שתימשך מלכותו, שנאמר: ויאמר המלך (אל בניהו) וגו' והורדתם אותו על גיחון (וגו') ומשח אותו שם. אמר רב אמי: האי מאן דבעי לידע אי משכא שתא אי לא, מייתי שרגא בהלין עשרה יומין דבין ריש שתא ליומא דכיפורי וניתלי בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתייה... **אמר אביי: השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא, כרתי, סילקא ותמרי.**

יש לציין שיש גירסא שונה בגמרא במסכת הוריות (יב, ע"א):

אמר אביי, השתא דאמרת: סימנא מילתא היא, [לעולם] יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא, כרתי וסילקא ותמרי.

בסוגיא במסכת כריתות נאמר שיש לאכול את הפירות והירקות הללו, ואילו בסוגיא במסכת הוריות נאמר שיש רק לראותם. והשאלה נשאלת, מה מקום לסימנים אלו? וכי אין בכך משום 'ניחוש' ו'דרכי האמורי'?

איסור ניחוש ומנהג הסימנים בראש השנה

המרדכי (מסכת יומא, פרק שבעת ימים, רמז תשכג) הביא תשובת הגאונים שהתייחס לשאלת הניחוש על ידי עשיית הסימנים:

כתוב בתשובת הגאונים וששחקתם שאנו נוחשי נחישות שאנו רגילים ליקח ראשי כבשים בראש השנה ואוכלים דבש וכל מיני מתיקה ואוכלים טיסני עם בשר שומן ואוכלין רוביא וכרתי ושאונו שוחטין תרנגולין בערב יום כפורים למספר בני הבית ושאונו מסתכלין בצפרנים בברכת מאורי האש ומטילין מים בכוס של הבדלה ורוחצים פנינו. נשיב לכם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון **כי הניחוש כזה טוב הוא ורובו מיסוד המקרא ואגדות** על ראשי כבשים שאנו אוכלין כדי שישמענו הקדוש ברוך הוא לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב ומה שאנו אוכלין טיסני ובשר שומן ושותין דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הבאה עלינו מתוקה ושמיינה וכתוב **כן בספר עזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים** ורוביא הוא פול המצרי אנו אוכלין כדי שירבו נכסיו כרוביא וכרתי כדי שיכרתו שונאינו... ומאחר שזה שנינו אין זה ניחוש כי אם של מצוה... ואני אבי"ה

עיני מנהג

מוסיף לאמץ הניהוגים גרסי' בפרק קמא דכריתות [דף ה ב] ופ"ג דהוריות [דף יב א]...

דבריו אין כל כך מענה מדוע אין כאן ניחוש, הוא רק כתב שכיון שהדבר מובא בחז"ל ונסמך על מקראות אין בכך ניחוש. לא כל כך ברור הסמך מהמקרא של עזרא שנאמר "אכלו משמנים ושתו ממתקים", מנין לנו שמדובר על סימנים?

מהר"ל מפראג (ספר באר הגולה, באר השני, פרק ז) התייחס למנהג הסימנים והסביר שאין בכך ניחוש, כמו שמצינו אצל הנביאים שעשו כל מיני מעשים בנבואתם. והדברים מתבארים על ידי דברי הרמב"ן שעשיית מעשים אלו באה כדי להוציא את הגזירה לפועל:

בפרק ג' דהוריות (יב ע"א)... גם דבר זה מצאתי שהם תמהים, מפני שראויה להם שהם ניחוש. ודבר זה אינו, שאם כן יהיה מעשה אלישע ומעשה ירמיה ענין ניחוש. וזה שירמיה ציוה לברוך בן נריה (ר' ירמיה נא, סג - סד) "והיה בכלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו'". וכן ענין אלישע בהניח זרועו על הקשת, "ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם" (מ"ב יג, יז). ונאמר שם (שם פסוק יט) "ויקצוף איש האלקים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה ארם". ולא היה ענין אלישע וירמיה חס ושלוש ניחוש.

והנה דבר זה הוא סימן ואות להיות נגמר הדבר. ודבר זה ביאר הרב הגדול הרמב"ן ז"ל, המקובל האלקי, אשר אליו לבד נגלו תעלומות חכמה וסודי התורה. וכתב בפרשת לך לך (בראשית יב, ו), וזה לשונו; ודע, כל גזירת עליונים, כאשר תצא הגזירה אל פעל הדמיון תהיה הגזירה מקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואתם, כמאמר ירמיה לברוך "והיה בכלותך וגו' ", וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת, "ויאמר אלישע ירה וגו'". ולפיכך החזיק הקדוש ברוך הוא לאברהם בארץ, ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרועו, והבן זה היטב. עד כאן לשון הרב הגדול. ודברים אלו הם ברורים. ומעתה תדע להבין דברים אלו, כי הדבר הזה הוא חכמה נפלאה, לעשות לגזירה עליונה דמיון וסימן למטה, כדי שתצא לפעל הטוב, ותהי מקוימת לגזירה לטוב, לכן ראוי לעשות סימן ודמיון, כמו שתמצא שעשו הנביאים. וזהו ענין הדמיון למכלי בריש שתא דברים שיש בהם סימן טוב, כדי שתצא הגזירה לפעל, ואז תהיה הגזירה הטובה מתקיימת. ואין בזה ניחוש, רק הוא הכנה שתצא הגזירה לטובה. והיינו דאמר 'השתא דאמרת סימנא מילתא', כי הוא מילתא לענין זה שעל ידי סימן תצא הגזירה לפעל הטוב. ודברים אלו נעימים ויקרים מפי, וכל חפצים לא ישוו בהם.

אולם הדברים אינם מובנים לי, מדוע בסופו של דבר אין כאן ניחוש? מה הכוונה שצריך להוציא את הגזירה לפועל, ואיך הדבר מועיל בכך שמביא סימנים, מדוע תהיה בכך השפעה לטובה?

מעניין לציין שבמקום אחר ("חידושי אגדות", מסכת הוריות יב, ע"א), הסביר מהר"ל שהירקות ופירות שהוזכרו בגמרא מזכירים את זכות האבות, שהם כנגד האבות: "קרא" הוא פרי גדול מאוד, ומזכיר את אברהם אבינו שעליו נאמר "האדם הגדול בענקים". "רוביא" הוא סימן ליצחק, שאליו נאמר "והרביתי את זרעך". "כרתי" הוא כנגד יעקב, שעליו נאמר "כי שרית עם א-להים ועם אנשים ותוכל", שמידת יעקב להתגבר על שונאיו. "תמרי" כנגד הצדיקים שעליהם נאמר "צדיק כתמר יפרח". "סלקי" הם כנגד בעלי תשובה שסילק חטאתם.

אלא שגם בדבריו אלה אין כל כך הסבר, מה התועלת בכך שהסימנים הם כנגד האבות. מדוע בכך יהיה ניצול מהדין?

רבי מנחם המאירי (ב"חידושי בית הבחירה", מסכת הוריות יב, ע"א) יישב את הדברים בצורה יותר מבוארת. לדעתו, הסימנים באים לעורר את האדם להתנהג בצורה טובה. נראה שכוונת הדברים, כי הסימנים הללו מזכירים לאדם את הדבר שהוא רוצה, וכיון שהוא רוצה דברים אלו הוא מבין שעליו לתקן את צורת התנהגותו כדי שה' ישלם לו שכר טוב. כדי שה' ישפיע עלינו לטובה עלינו לתקן את מעשינו, הסימנים כשלעצמם אינם מועילים, ורק אם נתקן את מעשינו, ה' ישפיע עלינו לטובה. הסיבה שאומרים תפילה על הסימנים היא כדי שלא יבוא לחשוב שיש כאן ניחוש, אלא נדע הסימנים מעוררים את האדם לפעולה ולתפילה, שעל ידיה ה' ישפיע עלינו לטובה.

יש להעיר שדברי המאירי נאמרים על הסוגיא במסכת הוריות, ונראה שלפי הגירסא שם "למיחזי", יש יותר מקום לחשש לניחוש, שהרי רק מביאים אותם על השולחן ולא אוכלים אותם. לכן, המאירי נצרך להסביר שאין כאן ניחוש, שהסימנים באים לעורר את האדם. לפי הגירסא של מסכת כריתות שמביאים את הסימנים ואוכלים אותם, יש פחות חשש שיבוא לחשוב שיש כאן ניחוש, שהרי בסופו של דבר אוכלים את הפירות והירקות הללו, וא"כ יאמרו שהביאו אותם כדי לאכלם, ולא יחשבו שיש כאן ניחוש.

ונראה לקשר את הדברים לדברי רבי יוסף אלבו זצ"ל במשמעותה של התפילה. ישנה שאלה פילוסופית מה התועלת בתפילה, הרי הקב"ה יודע מה אנחנו רוצים, ואם אינו נותן לנו את רצוננו משמע שלא מגיע לנו הדבר או שאין זה לטובתנו, וכיוצ"ב. ואינו מובן מה התועלת בתפילה? וכי משום שהתפללנו נקבל את רצוננו, אם אין זה מגיע לנו? על כך השיב ר' יוסף אלבו (ספר "העיקרים", מאמר ד, פרק יח) שהתפילה מעוררת את האדם לשינוי מעשיו, ועל ידי כך שהוא משנה את מעשיו, אז הוא ראוי שתתקבל תפילתו ויקבל את בקשתו.

הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל ("הגהות חכמת שלמה", אורח חיים, סימן תקפג, ס"ק א) נקט גישה אחרת. הוא סבר שאמירת ה'יהי רצון' אינה דרך תפילה, כיון שאין מקום לתפילה בשעת אכילה, אלא היא מראה בטחון ואמונה בקב"ה שכן יהיה. והוסיף שבראש השנה צריך להיות שמח ויאמר כל מה שעשה ה' הוא לטובה, ובזה יהיה נהפך באמת לטובה.

נראה לי, שהבנה זו קשה מפאת שתי סיבות:

א. אין זה במשמעות ה'יהי רצון', שהוא במשמעות של תפילה ובקשה.

ב. לא מובן איך מראה שהוא בוטח שה' יביא עלי את הדברים לטובה?

נראה לי, שיש מקום לתת עוד מספר הסברים ליסוד מנהג זה וההיגיון מאחוריו. ההסבר הראשון מבוסס על כך שראש השנה הוא יום דין, ובוודאי גורם לאנשים רבים פחד ואימה. עד כדי כך שהיו בזמן הגאונים והראשונים שנהגו להתענות בימים אלו (עיין "טור" ר"בית יוסף", אורח חיים, סימן תקצז). כדי להרגיע את האנשים, נהגו לעשות את הסימנים שבכך הביאו את האנשים להרגשה שבוודאי ה' ישפיע עליהם טובה. דהיינו, בוודאי עצם הבאת הסימנים אינה מועילה לגרום להשפעה טובה, אך כדי להרגיע את ההמון ולהביא אותם לידי שמחה, נהגו לעשות סימנים

אלו. יש חשיבות שבראש השנה יהיו בשמחה, שזהו יום המלכת ה'. אכן, יש כאן יום דין, אבל יחד עם זאת צריך להיות בשמחה.

עוד אפשר להסביר, שיסוד המנהג הוא כדי לגרום שהילדים ירגישו שייכות לחג. אכילת הסימנים גורמת לילדים להתעניין ולשמוח ביום ר"ה. אפשר להוסיף שעל ידי עשיית הסימנים, הילדים נשארים ער לסעודת הלילה ושומחים בהמלכת הקב"ה [כשם שבבילי הסדר מביאים קליות ואגוזים לתינוקות]. לפ"ז עיקר הבאת הסימנים הוא בשביל הילדים.

ונציין שהרמב"ם ב"משנה תורה" לא הביא מנהג זה, ובוודאי הדברים קשורים לשיטתו הרציונלית של הרמב"ם. כוונת הדברים, הרמב"ם הבין שלא יכול להיות שהבאת הסימנים תביא לידי השפעה טובה, אין משמעות לסימנים. ולכן, הוא התעלם מהדברים. ויכול להיות שהבין את הדברים בצורה דומה למה שכתבתי, ולכן לא ראה צורך לכתוב מנהג זה, כיון שאין כאן חיוב בדבר. [הוספת העורך: אמנם חכמים מבית מדרשו של הרמב"ם כתבו פירושים 'שכלתניים' לסימנים; ראה הסברו של ר' יצחק בר ידעיה מחכמי פריבנס לפני כשמונה מאות שנה (תלמידו של בעל ההשלמה), בפירושו למסכת הוריות, שביאר ע"פ דברי הרמב"ם במשמעות תקיעת השופר - הובא בעלון 'קרוב אליך' של השבוע; וע"ע בחיבור התשובה למאירי, שפירש את משמעות הסימנים בדרך של עבודת ה' וסילוק היצר הרע.]

הנחה על השולחן או אכילה ואמירת יהי רצון

כבר ציינו לעיל לשתי הגירסאות ולשינוי ביניהם. ואנחנו מוצאים בדברי הראשונים מנהגים שונים. ה"טור" (אורח חיים, סימן תקפג) הביא את הגירסא של מסכת כריתות, שאוכלים את הפירות והירקות.

אבל הרב ישכר תמר זצ"ל בפירושו "עלי תמר" (על הירושלמי, מסכת שבת, הלכה א), הביא מדברי תשובת הגאונים (חמדה גנוזה) שם מובא שמביאים את הירקות והפירות, ורק מביטים עליהם. על פי זה כתב הרב תמר, שבמקרה שאדם אינו רוצה לאכול ירקות ופירות אלו, יכול להביאם ולהתבונן עליהם ולומר את יהי רצון ואין צורך שהוא יאכלם. ואכן, גם בעל "כף החיים" (אורח חיים תקפג, ו) פסק שכשאינו יכול לאכול, יסמוך על נוסח הגמרא בהוריות לראותם ולומר עליהם את ה'יהי רצון'.

בגמרא לא הוזכרה אמירת יהי רצון קודם אכילת הירקות והפירות, אבל ה"טור" הזכיר אמירה על כל דבר ודבר. ור' יוסף קארו זצ"ל ("בית יוסף") הביא שהמקור בדברי רבינו האי גאון כתב שעל כל דבר ודבר יש אמירה (בלי 'יהי רצון' אלא רק 'שיכרתו אויבינו וכדו'), ורבי דוד אבודרהם הביא שיש מוסיפים "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו" לפני כל סימן.

רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל, האדמו"ר הקודם של צאנז (שו"ת דברי יציב, אורח חיים, סימן רנג) כתב שאמירת ה'יהי רצון' תלויה בשתי הגירסאות: לפי הגירסא שאוכלים את הפירות והירקות - צריך לומר את יהי רצון, כיון שבלי אמירה אין היכר שהפירות והירקות באו בשביל סימן. אבל, לפי הגירסא שמביאים את הירקות והפירות ורק מביטים עליהם - יש בכך היכר שבאו לסימן ואין צורך באמירת ה'יהי רצון'.

נראה לי, שבין כך ובין כך צריך לומר 'יהי רצון', כיון שכפי שביארתי לעיל אין משמעות בעצם הבאת הפירות והירקות, והם אינם משפיעים ופועלים. ההשפעה באה על ידי ההתעוררות והתפילה לקב"ה. ודווקא כשמביא אותם ורק מתבונן עליהם, יש יותר חשש לניחוש מהבאתם ואכילתם. ולכן, יש צורך בשני המקרים להביאם ולומר את ה'יהי רצון'.

הרב משה שטרנבוך שליט"א (שו"ת תשובות והנהגות, כרך ב, סימן רסו) סבר, שמשום המחלוקת בין הראשונים אם צריך לראות או צריך לאכול, יש לנהוג את שני המנהגים. כוונת הדברים יש לנהוג שמיד לאחר שחוזר מבית הכנסת, תהיה קערה עם כל הירקות והפירות. ובתחילה יטול כל אחד ואחד, ויתבונן בו ויאמר את יהי רצון. אבל, לא יאכלו. לאחר הקידוש והמוציא יאכל הסימנים ושוב יאמר את יהי רצון. בפעם הראשונה יאמר את יהי רצון בלי הזכרת השם. ובפעם השנייה יאמר את יהי רצון עם הזכרת השם.

אולם לפי מה שנתבאר נראה, שאין צורך להקפיד על כך. כיון שבסופו של דבר כל עניין הסימנים הוא רק כדי לעורר את האדם לתיקון מעשיו ולתפילה, ולכן לא נראה שיש בכך כל כך חשיבות ומספיק שפעם אחד יעשה. ונראה בפשטות המנהג המקובל שמביאים ואוכלים.

יש מחלוקת בין הפוסקים אם יש לנהוג להביא ולאכול את הסימנים גם בלילה השני של ראש השנה. רבינו החיד"א זצ"ל (בספרו עבודת הקודש, קונטרס מורה באצבע, אות רסו) כתב שגם בלילה השני נוהגים להביא ולאכול את הסימנים.

אך הגרי"מ הכהן ז"ל (בהגהות "שערי הקודש" על ספר מורה באצבע) כתב שאין זו במשמעות כל הפוסקים, שהרי הם לא הזכירו שיש לעשות גם בלילה שני. והביא מדברי בעל ה"בני יששכר" (במאמרי חודש תשרי, מאמר ב, אות יא) שכתב שאין צריך לעשות סדר זה בלילה שני, ושכן היא משמעות לשון הגמרא במסכת הוריות (יב, ע"א) ששם נאמר שיש לעשות כן "בריש שתא", לא נאמר בראש השנה. ויש לומר שזה בא להורות לנו שדווקא בכניסת השנה בראשיתה בלילה הראשונה, ואין צריך לסימן בלילה שני.

נראה לי, שדקדוק זה בלשון הגמרא אינו מוכרח. בפשטות יש לומר שנקטו לשון "ריש שתא", כיון שהכל נאמר שם בלשון ארמית. נוסף על כך, לא כל כך ברור החילוק בין הלשון "ריש שתא" ללשון "ראש השנה", ומדוע הלשון "ראש השנה" משמעה גם ללילה השני.

נציין שהרב משה שטרנבוך שליט"א (ב"תשובות והנהגות", כרך ב, סימן רסו) כתב שכיון שלא נאמר שיש דווקא לעשות בלילה, לכן הוא נוהג לעשות סדר זה בכל הסעודות של ר"ה, ולפחות שלוש פעמים כדי שיהיה 'חזקה' (ע"פ הלשון "יהא רגיל", ורגילות היא לכה"פ שלש פעמים).

מצאתי מאמר של הרב יצחק טעסלער (בכתב עת "אור ישראל", מאנסי, כרך יג, שנת תשנ"ט) שדן בנוגע לאכילת הסימנים בראש השנה, וציין בתחילה לדברי רבינו אברהם ברבי נתן הירחי זצ"ל (בספר המנהיג, הלכות ראש השנה,

סימן א) שכתב: "סימנא מילתא... בריש שתא... ולתת על השלחן בלילי ראש השנה, לסימנא טבא לכל שנה הבאה". מדבריו דייק שהזכיר "לילי", משמע שתי הלילות. וכך הביא מדברי ספר "תניא רבתי" (ד"צ ירושלים, תשל"ח, עמ' 154) שכתב: "ואוכלין בלילי ראש השנה, דבש ותאנים וענבים וכל מיני מתיקה...". גם הוא הזכיר "לילי".

מנהג מעניין כתב ר' יוסף ב"ר משה, תלמידו של בעל שו"ת "תרומת הדשן" (בספרו "לקט יושר", ד"צ ירושלים, תשכ"ד, עמ' 129): "וזכורני, שאמר: כל ימי תשובה נקראים ריש שתא, מעתה כל המאכלים שכתב ראב"ה במרדכי לאכול בראש השנה, הוא הדין כל ימי תשובה, ואביי קאי אכל ימיים". אבל מאידך ציין לדברי התשב"ץ, שמביא מנהגי רבו מהר"ם מרוטנברג, וכתב (סימן קיח): "מהר"ם ז"ל היה רגיל לאכול בליל ראשון של ראש השנה, ראש של איל זכר". אם כן, אנחנו מוצאים שרק בלילה הראשון נוהגים לאכול את הסימנים.

סיכום

מצינו שכבר בגמרא מוזכרת המנהג של הסימנים, ונהגו בכך הגאונים והראשונים. יש מחלוקת מנהגים, האם יש לאכול את הסימנים או רק להתבונן אליהם. מחלוקת המנהגים תלוי במחלוקת גירסאות בין הסוגיא במסכת הוריות לסוגיא במסכת כריתות. עוד מוזכר בראשונים שיש לצרף לאכילה אמירת יהי רצון. ביארנו את ההגיון העומד מאחורי מנהג הבאת הסימנים. בוודאי עצם הבאת הסימנים אינה משפיעה על האדם, אינה גורמת שהקב"ה ישפיע עליו לטובה. אלא, הבאת הסימנים מעוררת את האדם לתשובה ולתפילה, ועל ידי כך ה' ישפיע עליו טובה וברכה.

שפיר תפילה

בתפילת שמו"ע מתוך פסוקים שונים. המתבונן בפסוקים המובאים שם יראה שרובם עוסקים בצרכיו של עם ישראל כאומה, ולא בצרכים אישיים של אנשים פרטיים ["והקדישו את קדוש יעקב... וידעו תועי רוח בינה" (ישעיהו כט, כג-כד), "ולבבו יבין ושב ורפא לו" (שם ו, י, ועוד)]. וכן משמע שם מכל הסוגיא, שמבארת את הקשר הסיבתי שבין ברכה לברכה, ומשמע שכולן מהלך אחד הן, שמתחיל מחנינת הדעת ומסתיים בשמיעת התפילה.

לפי ביאור זה, יתבאר יפה עניינה של סמיכת הגאולה לתפילה. חז"ל תיקנו לסמוך את ברכת 'גאל ישראל' לתפילת שמו"ע, כדי לבטא את מטרתה העיקרית של התפילה - להתפלל על גאולתם השלימה של עם ישראל. אחר ששבחנו את הקב"ה בברכות ק"ש על גאולת מצרים, תיכף ומיד אנו עומדים ומתפללים על גאולתם של ישראל, שעדיין לא נגאלו גאולה שלימה, כדי שתשוב גם השכינה מגלותה ותשרה בתוכנו, ונוכל לעבוד את ה' באמת.

ודאי שהמתפלל מתוך תובנה כזו - שאינו חושב על עצמו או אפילו על צרכים גשמיים של אחרים, אלא כל מגמתו היא הקמת השכינה מעפר - תפילתו בדרגה גבוהה הרבה יותר, וראויה היא שתתקבל, וראוי הוא לכל השכר הגדול שנקצב לו בדברי חז"ל. כך גם מובן מדוע חזקוהו ביקש להינצל ממוות בזכות עניין זה, שהרי בסמיכת גאולה לתפילה הוא מראה שכל מגמת חייו היא למען עמ"י ולמען שמו יתברך, ועל כך יכול הוא לומר "והטוב בעיניך עשיתי"².

שנוכה.

סמיכת גאולה לתפילה

ר' בן-ציון סופר

לאחר שהבנו את תכליתה של התפילה וניסינו לפלס דרך למימוש תכלית זו, נעבור לביאור נוסח התפילה עצמו. נפתח בהבנת דין 'סמיכת גאולה לתפילה', ודרכו נבאר ענין מהותי ביסודה של התפילה, שכבר הוזכר בקצרה בשבועות הקודמים.

חז"ל הפליגו מאד בשכרו של אדם הסומך גאולה לתפילה, שהוא בן עוה"ב (ברכות ד ע"ב), ואינו ניזוק כל היום כולו (ט ע"ב), ואין השטן מקטרג באותו היום (ירושלמי ברכות א, א), ומובטח הוא שתפילתו נשמעת (דברים רבא ב, י). עוד אמרו על רב ברונא ששמח כל היום על שסמך גאולה לתפילה (ברכות ט ע"ב), וחזקוהו המלך ביקש מה' שיצילהו מחוליו בזכות שסמך גאולה לתפילה - "והטוב בעיניך עשיתי" (שם י ע"ב).

ובאמת עלינו להבין מה החשיבות הגדולה של סמיכת גאולה לתפילה. ודאי שלא מדובר רק על פעולה טכנית של התחלת התפילה מיד לאחר ברכות ק"ש, אלא על שינוי מהותי בתפילה כולה, שחז"ל הביאו אותו לידי ביטוי בסמיכת הגאולה לתפילה¹.

נראה שענין זה יובן בס"ד על פי מה שהתחלנו לבאר בשבועות הקודמים בהגדרת היסוד של הבקשה בתפילה. הנוסח שתקנו לנו חז"ל בבקשות של תפילת שמו"ע אינו אלא בקשה אחת ארוכה על חזרת השראת השכינה בעם ישראל ועל חזרתם למעלתם ולתפארתם כפי שהיה בזמן שביהמ"ק היה קיים. כל ברכות הבקשה הן שלבים שונים בתהליך זה.

הדברים עוד יתבארו ביתר פירוט בשבועות הבאים בעז"ה, אך לעת עתה רק נבסס קצת את דברינו: הגמ' במגילה (יז ע"ב) לומדת את סדר הברכות

¹ אמנם בילקוט שמעוני (תהלים רמז תרעה) מובא:

וכל מי שאינו סומך גאולה לתפילה - למה הדבר דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך. יצא המלך לידע מה עסקו, מצאו שהפליג, אף הוא הפליג. כך אדם מקרבו להקב"ה אליו ומרצהו בשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לתבוע צרכיו.

ומשמע מדבריו בסמיכת גאולה לתפילה היא רק המעשה הטכני להסמיך את התפילה לברכות ק"ש. אך נראה שדברי הילקוט הם רק על דרך השלילה, היינו שמי שלא סמך גאולה לתפילה בפועל, דומה לאוהבו של מלך וכו' ולא עשה כראוי. אך כל ההפרזה בשכרו של מי שכן סומך גאולה לתפילה, ודאי שנאמרה על דבר הרבה יותר גדול מעצם פעולת הסמיכה הטכנית.

² לדברינו מובן גם מדוע אין חיוב לסמוך ממש גאולה לתפילה, אלא אפשר להוסיף 'השכינה' (וקדיש) בערבית, וה' שפתי תפתח' גם בשחרית (ברכות ד ע"ב). עיקר החשיבות איננה בעצם הסמיכה אלא בהפנמת משמעותה והשפעתה על כלל התפילה. כמו כן ניתן להבין לפי דברינו מדוע בתפילת המנחה לא תקנו לסמוך גאולה לתפילה - יתכן שחז"ל הבינו שבעיצומו של יום, כאשר אפוף האדם בטרדותיו, אין לדרוש ממנו לרומם את תפילתו לדרגה הגבוהה הנ"ל, ומוטב לעת כזאת להסתפק בדרגה הנמוכה של התפילה (אולי לכן גם דוקא על הסומך גאולה לתפילה בערבית נאמר בברכות ד ע"ב שהוא בן העולם הבא, כי בערבית קשה יותר לכוון מבשחרית שהמוח זך ונקי ואינו עמוס בטרדות היום החולף).